

Stiftelsen Hörjelgården

Verksamhetsberättelse för 2020

Bakgrund

Stiftelsen är verksam på Hörjelgården, en kringbyggd korsvirkesgård utflyttad från byn Hörjel 1814, som genom en donation ägs av Naturskyddsföreningen i Skåne sedan 1976. Här har ett ålderdomligt kulturlandskap bevarats och rekonstruerats. Med dess marker som grund bedrivs pedagogisk verksamhet och ekologisk forskning. Sedan 2019 är Stiftelsen också ansvarig för skötseln av Everöd 5:5, en naturbetesmark med biologiska värden snarlika Hörjelgården.

Stiftelsen Hörjelgårdens styrelse under 2020

Styrelse:

Bengt Nihlgård	<i>prof. emeritus, LU</i>	<i>ordförande</i>
Hjalmar Dahm	<i>Naturskyddsföreningen i Skåne</i>	<i>v ordförande</i>
Lars-Göran Lillvik	<i>Naturskyddsföreningen i Lomma-Bjärred</i>	
Lanny Göransson	<i>Naturskyddsföreningen i Lomma-Bjärred</i>	
Ingmar Jönsson	<i>Naturskyddsföreningen i Tomelilla</i>	

Vid Naturskyddsföreningen i Skånes årsstämma i april 2020 valdes ovan nämnda styrelsemedlemmar fram till nästa ordinarie stämma (april 2021). Sedan stiftelsens styrelsemöte den 4 juni 2013 har Bengt Nihlgård varit ordförande och i april 2019 blev Hjalmar Dahm vice ordförande. Styrelsen sammanträdde formellt vid två tillfällen under 2020: 10/2 samt 5/12.

Annika Ekström har varit ekonomisk handläggare under året tillsammans med Lars-Bertil Nilsson på Naturskyddsföreningen i Skåne. I övrigt har allt arbete för stiftelsen skett ideellt. Då kan nämnas styrelsemedlemmarnas insatser för den kontinuerliga skötseln, särskilt Lanny Göranssons enorma insats för SAM-ansökningar, samt Ulf Lundwalls insatser för föreningen Hörjelgårdens Vänner. Tyvärr avled Ulf Lundwall efter en lång tids sjukdom, men flera andra från föreningen Hörjelgårdens Vänner har bidragit och bidragit praktiskt på Hörjelgården. Information om planerade publika dagar har genom Hjalmar Dahms försorg utannonserats på Facebook och Naturskyddsföreningens hemsida.

HÖRJELGÅRDEN
Tel. 046-335651 / 0733 260 172
Org.nr: 845001-8125

Postadress:
Box 1013
221 04 LUND

Besöksadress:
Hörjelgården
Äsperöd, Sjöbo

www.skane.naturskyddsforeningen.se/horjeldigarden/

Verksamheten på Hörjelgården och dess mål

Biotop- och artbevarande samt kulturmiljövård

En viktig del av Hörjelgårdens arbete är praktisk natur- och kulturmiljövård i form av skötsel och bibehållande av värdefulla biotoper från 1700- och 1800-talens skånska kulturlandskap. Markvården syftar dels till att behålla de natur- och kulturmiljövården som finns, dels till att öka utrymmet för trängda arter som är beroende av traditionell hävd. Markerna ger en bild av det typiska förskifteslandskapets betade utmarker, samt inägornas ängar och odlingar. Hörjelgårdens, idag mycket små åkrar, brukas i form av *tresäde*, det odlingssystem som förekom i Hörjels by före enskiftet 1814. Detta innebär tre åkervångar, varav två ”ligger inne”, d.v.s. skyddas från bete, två år av tre. En vång sås med korn och lin (vårsådd), en annan med råg (höstsådd), medan den tredje vången ligger i träda eller utnyttjas för lin och biblommor. Den odlade arealen är att betrakta som ”musealt” åkerbruk.

På Hörjelgården finns en gammal stubbskottsäng och en översilningsäng. På dessa är det efterbete efter skörd. En ängsvång ligger i området mellan översilningsängen och västra åkervången. Den används för träning i lieslätter och naturvårdsbränn på våren (när det är möjligt), liksom ängsvången öster om gården.

Stubbskottsängen är en äng där träd och buskar avverkas med en kort omloppstid (i vårt fall 12 år). På så vis ger ängen förutom hö även klenvirke till hägnader och brännved. Efter att ha vuxit igen till närmast sluten skog, återskapades Hörjelgårdens stubbskottsäng successivt under perioden 1982-1996. Därefter har alla stubbskott inom en av de tolv delytorna av ängen avverkats varje år i februari/mars. *Översilningsängen* är en träd- och busklös äng, vilken under våren varannan vecka från mitten av mars till början av maj sätts under vatten. Vattnet tas dels från bäcken i stubbskottsängen, dels pumpas det upp ur Snavabäcken och fördelas över ängen med hjälp av grunda diken som leder vattnet ut över marken. Syftet med denna historiska bevattningsteknik är att höja produktionen med hjälp av den växtnäring som vattnet för med sig. Torra vårar är bevattningseffekten tydlig då den gynnar florans tillväxt. Översilningen pågår i genomsnitt i sex dygn vid varje tillfälle, med i genomsnitt 7 dagars uttorkningsperiod däremellan. Höet skördas i augusti av arrendatorn och följs av efterbete.

Ekologisk forskning

Forskning på Hörjelgården är främst knuten till kulturlandskapets arter och biotoper. Förändringar i vegetationen vid återskapandet av det äldre kulturlandskapet har studerats sedan början av 1980-talet. Torråret 2018 satte emellertid stopp för uppföljningarna då mycket torkade ut. Under 2020 har återväxten börjat följas upp. Produktivitet och omsättning i landskapet, liksom mark- och vattenkemi har studerats. Artinventering av fr a insekter har under året bedrivits av Entomologiska Sällskapet i Lund. Förekomsten av vilda djur har studerats av Hjalmar Dahm med hjälp av viltkamera. Forskningen drivs huvudsakligen i Stiftelsens och Hörjelvännernas regi i samarbete med forskare vid Lunds Universitet, ibland med stöd av länsstyrelsen i Skåne.

Natur- och kulturskola

Hörjelgården nyttjas för pedagogisk verksamhet. Gårdens historiska marker och forskning utgör bra grund för undervisning. Härigenom sprids kunskap och intresse för det äldre kulturlandskapets biotoper och man kan synliggöra samspelet mellan människa och landskap. Corona-pandemin under 2020 satte dock effektivt stopp för det mesta av lägerskolor, studiedagar, natur- och miljövårdskurser. Några guidningar och praktiska naturvårdsdagar har dock kunnat genomföras som vanligt.

Lägerskoleverksamheten har således varit nästan helt inställd och vi har inte haft någon avlönad natur- och kulturguide. En natur- och kulturpedagog kan dock via Stiftelsen engageras för genomförande av ett lägerskoleprogram när så önskas. Vår målsättning är att ett besök på Hörjelgården dels ska ge en historisk bakgrund och upplevelse av hur olika brukningssätt format och formar landskapet, dels visa den stora biologiska mångfald som är knuten till det äldre kulturlandskapet. Förhoppningen är att eleverna ska få en inblick i naturens kretslopp och hur människan påverkar miljön. Tyvärr tycks pandemin fortsätta sätta stopp för lägerskolebesöken även under 2021.

Verksamheten på Hörjelgården 2020

Nedan sammanfattas verksamheten för det gångna året. I Bilaga 1 finns ekonomisk årsredovisning, i Bilaga 2 redovisas årets besöksgrupper och andra aktiviteter, i Bilaga 3 visas nerlagt ideellt arbete och i Bilaga 4 pedagogisk verksamhet på Hörjelgården.

Mark- och bygnadsvård samt forskning/utbildning

Trots att stiftelsen på grund av brist på ekonomiska medel under hösten 2008 tvingades säga upp den personal som länge arbetat med markvård och forskning har efter detta datum, på ideell basis, både de mest nödvändiga sysslorna blivit utförda och nya projekt dragits igång. Totalt har mer än 2200 arbetstimmar lagts ner, allt ideellt (Bilaga 3). Grovt räknat kostar skötseln av marker och byggnader upp emot en halv miljon per år.

Markvård

Under året odlades höstråg i den *Norra vången* och i den *Södra vången* odlades lin och korn. Linet används i den pedagogiska verksamheten och skördades för hand. Linet växte perfekt men kornskörden blev för andra året ren missväxt, medan rågen växte utmärkt. Den *Västra vången* låg för träda, men såddes in med honungsört på en del. I åkrarna finns dessutom en del sällsynta åkerogräs insådda, exempelvis klätt, råglosta och kalvnos.

I februari skördades stubbskotten i den sydligast delen av *stubbskottsängen* som stod i tur att avverkas. Ängen risades (fagades), dvs fallna löv och kvistar avlägsnades i månadsskiftet mars-april. Förslåtter med lie gjordes av älggräs i juni månad och slutlig höstslåtter utfördes i hela ängen i augusti. Höet gick delvis till foder till grannens hästar, medan resten komposterades. Ängen efterbetades under hösten med nötkreatur under en dryg vecka.

Översilningsängen slogs under augusti månad och betades därefter. Sedan ängen togs i bruk år 1987 och fram till 2008 har utvecklingen av flora och produktion noterats. Ängskallra (*Rhinanthus minor*) är halvparasit på gräs. Den har ökat kraftigt de senaste åren och håller synbart tillbaka gräsproduktionen.

Av *utmarken* (betesmarken) utgörs drygt två hektar av naturbetesmark som aldrig varit uppodlad eller tillförts näring utifrån. Det gör att den har en rik och värdefull växt- och svampflora och fauna. Andra delar har varit uppodlade och mer eller mindre stallgödslade i gången tid. Betsdjuren har haft tillgång till dessa betesmarker, men de släpps inte in i naturbetesmarkerna förrän mycket av örtblomningen passerat. Den östra ängen har bränts och har varit avstängd från bete under sex år nu. Den har krävt röjning mot slån och björnbär. Ängsvången strax norr om översilningsängen har också bränts, sedan använts för lieslåtter och slutligen efterbetats tillsammans med översilningsängen. Betsdriften är utarrenderad och sker med nötkreatur. Trots bete växer naturbetesmarken på flera ställen igen med slån och under senare år har björnbär blivit allt vanligare och kräver nerhuggning varje år. Stora områden har röjts under året och måste även i fortsättningen röjas årligen.

Delar av *flätgäreshägnaderna* som genom åren byggts på Hörjelgården har förbättrats under året. Bitar med *slånbuskgäret* (*risagäret*) nära gården har också förbättrats.

I *trädgården* har Tommy Nordgren påbörjat en förnyelse av trädgården för att ta tillvara fr a gammeldags perenner och för fjärde året i rad avgränsades och odlades en kålträdgård, inkluderande gammeldags morötter, bönor och ärter. Frömaterialen kom från NordGen och Runåbergs. I trädgården finns också en *fjärilsträdgård* bestående av en avdelning med värdväxter för skånska dagfjärilar, samt en ”nektarrestaurang” med ett urval för fjärilar lämpliga nektarväxter. Gången i denna del av trädgården har inhägnats med ett lågt flätgäre.

Stölder

Sedan vi under våren satte upp ett körhinder mitt i infarten i form av en nergjuten stål stolpe, låst med hänglås, som måste tas bort för att man ska kunna köra ner till gården har vi inte noterat några fler stölder.

Byggnadsvård

Halmtaket på västra logen ska få ett skikt av halm ovanpå det nu liggande ganska tunna lagret halm. Det ska förhoppningsvis kunna ske genom en halmtäckningskurs som Eje Arén avser söka pengar för. Byggnaderna har i övrigt underhållits genom kalkning av väggar och tjärning av trätytor.

Forskning

Vetenskapliga försök och dokumentation bedrevs fram till 2009 fortlöpande i markerna; inom vissa projekt med årligen återkommande fältarbeten och inom andra projekt med längre tidsintervall. Fortsatt uppföljning är helt beroende av projektmedel för desamma. Medel erhöles 2018 av länsstyrelsen för uppföljning av vegetationen i ett antal fasta provtytor, men då vegetationen torkade in redan i maj 2018 sköts denna undersökning till 2019/2020 och är ännu under bearbetning.

Exempel på forskningsprojekt av långsiktig karaktär som skulle kunna revideras är:

1. Successionsstudier i en ädellövskogsyta lämnad åt fri utveckling (1980–2008)
2. Vegetations- och produktionsstudier i en återskapad stubbskottsäng (1982–2008)
3. Vegetations- och produktionsstudier i en återskapad översilningsäng (1987–2008)
4. Vegetationsdynamik i samband med röjning i en naturbetesmark (1995–2008)
5. Återskapande av biologisk mångfald i betesmark (2003–2008).

Det saknas sammanfattande publikationer kring dessa undersökningar och uppföljningar efter 2008 är önskvärda. Studier har genomförts avseende markernas och vattnens näringstillstånd, liksom mätningar av växtproduktion och näringsomsättning i stubbskottsäng och stengären. Resultaten från dessa arbeten redovisas i smärre rapporter som ligger tillgängliga på hemsidan. De senaste åren har studier avseende framför allt insekter genomförts.

Pedagogisk verksamhet

Under 2020 har den pedagogiska verksamheten riktad till skolor varit nästan nerlagd pga coronapandemin. Ett fåtal besök har dock gjorts och genom lärar-besök med kamera i fält har distansutbildning också kunnat genomföras (Bilaga 4). Genom Hjalmar Dahms flitiga filmande, bl a med hjälp av en uppsatt vilt-kamera i naturbetesmarken, har under året sammanställts 7 nya smärre filmer som speglar naturen och kulturen på Hörjelgården. Totalt finns nu på Youtube inte mindre än 18 avsnitt som flitigt används vid den distansundervisning som ges idag vid skolor.

Vi har som vanligt öppnat gården och dess marker för grupper från universitet, högskolor och andra kurser (Bilaga 4). Även andra organisationer har dock anordnat läger och kurser på gården (Bilaga 2). Totalt har vi registrerat närmre 300 externa dagsbesök.

Målgrupper

Hörjelgården har under året haft bara ca 90 dagsbesök i den utomhuspedagogiska verksamheten, vilket är mycket mindre än tidigare år. Tiden som eleverna tillbringat utomhus kan beräknas till drygt 500 timmar, en kraftig minskning jämfört med tidigare år.

Antalet guidade turer (bl.a. från högskolor och föreningar) har under 2020 också varit mindre än tidigare. Högskolan i Kristianstad besökte dock gården tidigt på året.

Däremot har det varit ett ovanligt stort antal oregistrerade besökare som utnyttjat Hörjelgårdens marker för vandring och även grillning vid våra grillplatser och övernattnig i vårt vindskydd.

Dessutom kommer boende i närheten nästan dagligen till Hörjelgården, för att rasta sig själv eller sina hundar eller för att visa barn och barnbarn hur det såg ut på landet ”på farfars tid”.

Externa kontakter och samarbete

Hörjelgårdens Vänner

Vänföreningen, som bildades 2009, har spelat en viktig roll under året, bland annat som ekonomisk buffert. Föreningen har bidragit med både pengar, material och arbetsinsatser till verksamheten. Medlemmarna har således flitigt deltagit i praktiska arbetsdagar både ute i markerna och med skötsel av husen. Ordföranden i föreningen, Ulf Lundwall, blev dock svårt sjuk under året och dog dessvärre i augusti. Britt Sandberg har övertagit ordförandeskapet tills vidare.

Nätverk: Naturskoleföreningen

Hörjelgården är medlem i detta nätverk som är ett forum för landets ca 100 naturskolor, för utbyte av erfarenheter och fortbildning inom främst utomhuspedagogik.

Nätverk: SNOK (Sydsvenska Natur- Och Kulturgårdar)

På initiativ av Hörjelgårdens vänförening har ett samarbete etablerats mellan flera sydsvenska natur- och kulturgårdar i syfte att sprida gemensam information och dela erfarenheter. Under året ställdes dock det planerade mötet på Ire-gården i Blekinge in pga pandemin. Det pågående arbetet med en gemensam SNOK-bok har dock fortsatt under året, genom engagemang av Urban Emanuelsson, Maria Petersson, Sven Jensen och Joachim Regnell.

Entomologiska sällskapet

Hörjelgården har blivit en uppskattad lokal för insektsanalyser och för fjärde året i rad besökte ett stort antal entomologer gården för sökningar och analyser. Flera nya arter identifierades.

Länsstyrelsen och Jordbruksverket

Länsstyrelsen hade i samarbete med stiftelsen och vänföreningen planerat fem naturvårdskurser på Hörjelgården, men alla fick ställas in pga pandemin. De planeras kunna genomföras under 2021 istället. Länsstyrelsen tar i sin tidskrift ”Smart Landsbygd” upp alla planerade kurser och skickar varje månad ut digital information även om övriga aktiviteter runt om i Skåne inklusive alla publika evenemang på Hörjel. Länsstyrelsen genomför också på uppdrag av Jordbruksverket inventeringar som underlag för de stöd som söks i SAM-ansökan för både Hörjelgården och Everöd 5:5.

Kontakt med massmedia

Den lokala pressen och främst Ystads Allehanda brukar bevaka aktiviteterna på Hörjelgården, men har inte haft mycket att publicera från Hörjel under året.

Evenemang och verksamhet riktad till allmänheten

Under 2020 genomfördes trots allt ett omfattande program med utomhusaktiviteter riktade till både allmänhet och föreningsmedlemmar. Dessa besök och publika aktiviteter drog 6-15 personer vardera och redovisas ingående i Bilaga 2.

Övrigt

Hörjelgårdens hemsida, information mm

Hörjelgården har en välbesökt hemsida med information om Hörjelgårdens marker, forskningen, den pedagogiska verksamheten, publika arrangemang, artlistor m.m. Direktlänk till hemsidan: <http://skane.naturskyddsforeningen.se/horjelogarden/>. Hemsidan uppdateras kontinuerligt med hjälp av Caroline Grantz på Naturskyddsforeningen. Vidare finns det en ”grupp” på Facebook, *Hörjelgården*, som har 460 medlemmar. Hjalmar Dahm sköter denna. Via sidan kan vi snabbt nå ut till medlemmarna, kalla till olika arbetsdagar och informera om nyheter. Informationsfoldern, producerad av vänföreningen, utgjorde ett bra redskap i marknadsföringen.

Skötselplan

Vänföreningens f.d. ordförande, Ulf Lundwall, utarbetade en detaljerad skötselplan under 2011 och denna revideras successivt. Den är ett viktigt styrdokument och kan laddas ner från hemsidan.

Filmer om Hörjelgården

På Youtube finns idag 18 små filmer av Hjalmar Dahm, som beskriver natur och verksamhet på gården.

Brandskyddsarbete

Brandgenomgångar med övernattande grupper är obligatorisk och en övernattningsledare utses varje gång som brandansvarig. Släckare och brandvarnare kontrolleras regelbundet.

Vatten och avloppsanläggning

Dricksvattnet kontrollerades genom analys av såväl mineraler som bakterier under 2017 och vattnet är godkänt, varför Hörjelgården uppfyller krav som ställs från kommunen.

Slutord

Under året 2020 har planerad verksamhet, bortsett från skolbesök, kunnat genomföras i stort sett enligt planerna. Markerna och husen har kunnat skötas genom främst ideella insatser (Bilaga 3).

Verksamhet på Everöd 5:5 och dess mål

Everöd 5:5 ligger strax söder om Skånes Tranås och består av en 10 ha stor betesmark, främst naturbetesmark, på vilken Skånes Naturvårdsförbund enligt donationsönskemål försökte plantera med bok under 70-80-talen. Detta misslyckade dock och främst björkar och ett parti med ek kunde etableras. I ett fuktigare parti lät Naturskyddsföreningen gräva ett viltvatten, som blivit ett värdefullt inslag i området. Under björkarna var tanken att bok successivt skulle etableras med tiden. Området har sedan dess betats av nötkreatur genom en arrendator. Sedan 2018 har arrendeavtal undertecknats med Ferrius Jordbruk AB (org.nr 556394-3215), som idag enbart underhåller stängsel.

Sedan bokskogslagen tillkom på 90-talet, samtidigt som ängs- och naturbetesmarker blivit alltmer ovanliga, har målsättningen emellertid gått över i att försöka bibehålla så mycket som möjligt av den öppna naturbetesmarken. En första gallring av björkskogen genomfördes således 2017 och under 2021 planeras merparten av björkarna och en del av ekarna att avverkas. En naturbetesmark med glest stående träd, med äldre framför allt ekar i kanterna, är målsättningen. Ett litet centralt parti där ett torp en gång verkar ha legat, kommer dock även i fortsättningen vara ett igenvuxet parti som får sköta sig själv under betestryck.

Verksamhetsplan för 2021

Under 2021 kommer *ingen deltidsanställd natur- och kulturguide* att anställas för att ta hand om bokade besökare. Den pedagogiska verksamheten kan likväl bedrivas året runt, då såväl styrelsemedlemmar som Martin Stoltze och Emma Christensen har lovat att när det behövs kan de troligen ställa upp. Bokningen sköts på ideell basis av Hjalmar Dahm.

Flera *publika arbetsdagar*, totalt 20 stycken, har åter planerats i samarbete med vänföreningen för att engagera frivilliga krafter i skötseln av gården och dess marker. Röjningsbehoven är kontinuerliga och flera stengården är i behov av såväl renovering som röjning. Naturvårdsbränning kommer genomföras i den mån vädret tillåter. Flätgårena utmed infarten kommer att restaureras successivt, liksom risgårena.

Linodling kommer även i år att genomföras i samarbete med Edeli Leijerstam som testar linsorter lämpliga som spånadslin.

Högskolekurser i samverkan med Kristianstad Högskola samt *fem länsstyrelsekurser* är inplanerade i samarbete med vänföreningen.

Under året kommer vi att arbeta vidare med *byggnaderna*, fr a med att underhålla de tjärade och vitmålade ytorna Vi planerar söka pengar för renovering av östra längan. Allmänna arvsfonden ska testas igen.

Inom samarbetsgruppen Sydsvenska Natur- Och Kulturgårdar (SNOK) pågår en dokumentation av gårdarna där arbetet utförs av Urban Emanuelsson med Sven Jensén och Joachim Regnell som redaktörer. Förhoppningen är att detta ska resultera i en bok under året.

Bilagor

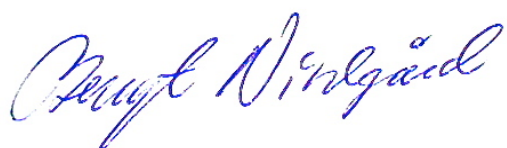
Bilaga 1. Ekonomisk årsredovisning 2020

Bilaga 2. Extern besöksstatistik 2020

Bilaga 3. Ideellt arbetade timmar 2020

Bilaga 4. Pedagogisk verksamhet 2020

Verksamhetsberättelsen för 2020 och Verksamhetsplanen för 2022 bekräftades av Stiftelsen Hörjelgårdens styrelse den 15 mars 2021.

Bengt Nihlgård
Ordf. Stiftelsen Hörjelgårdens styrelse